

Gdy ludzie mówią o reformach systemowych Obamy, często mają na myśli jedno wielkie hasło: „systemowe” czyli dotyczące zasad, reguł i budżetu państwa, a nie pojedynczego programu dla wąskiej grupy. W realnym świecie to zwykle oznacza przepchnięcie zmian przez ustawodawstwo, stworzenie instytucji i uruchomienie mechanizmów, które działają nawet wtedy, gdy politycy na chwilę mają gorszy dzień. Obama nie stworzył wszystkiego od zera, ale mocno przesunął kilka dźwigni, które do dziś warunkują amerykańską politykę publiczną.

I ważne zastrzeżenie, zanim przejdziemy dalej: reforma systemowa rzadko bywa czysta. Jest kompromis. Jest lobbing. Jest strach przed kosztami krótkoterminowymi i nadzieja na korzyści długoterminowe. Obama działał w tym standardowym amerykańskim laboratorium politycznym, z jego siłą instytucji, obstrukcją proceduralną i bardzo konkretną rachunkowością parlamentarną. Mimo to pozostawił po sobie kilka trwałych rozwiązań, zwłaszcza w ochronie zdrowia i regulacji finansów, oraz zestaw działań, które miały charakter „ustawiania gry” na lata.

Ochrona zdrowia: reforma, która przestawiła logikę systemu

Największy i najbardziej widoczny wkład Obamy w reformy systemowe to ustawa o przystępnej cenowo opiece zdrowotnej, znana jako Affordable Care Act (ACA). Jej znaczenie polega nie tylko na tym, że rozszerza ubezpieczenie, ale na tym, że zmienia sposób działania rynku i instytucji: pojawiają się obowiązki i standardy, rośnie rola regulacji, a państwo zaczyna aktywniej kształtować dostępność usług.

W praktyce ACA uderzyła w trzy problemy, które w USA nie były przypadkowe, tylko strukturalne. Po pierwsze, ryzyko medyczne było „przepisywane” ubezpieczycielom na zasadzie selekcji klientów. Po drugie, osoby o niższych dochodach często wpadały w lukę pomiędzy starymi programami a rynkiem prywatnym. Po trzecie, koszty rosły szybciej niż płace, a firmy i gospodarstwa domowe wchodziły w spirale składek, rezygnacji z ochrony i zadłużenia medycznego.

ACA nie rozwiązała wszystkich problemów, i to trzeba powiedzieć wprost, bo inaczej robi się mitologia. Są miejsca, gdzie system nadal bywa drogi, a jakość i dostępność usług zależą od stanu i organizacji dostawców. Są też zjawiska uboczne, bo rynek to rynek, a regulacje nie są czarodziejskie. Mimo to, w sensie systemowym, zmiana była realna: granice tego, kto może być ubezpieczony, na jakich zasadach i jakimi mechanizmami państwo dopłaca do popytu, zostały przestawione tak, że trudniej wrócić do starych reguł.

Da się też zobaczyć, że reforma nie była „jednym ruchem”. To był cały pakiet decyzji, które dopiero jako całość składają się na inny model. Z perspektywy polityki publicznej to cecha, która często odróżnia reformę od akcji: nie wystarczy slogan, potrzebujesz architektury.

Najważniejsze elementy ACA, które miały charakter systemowy, można streścić tak:

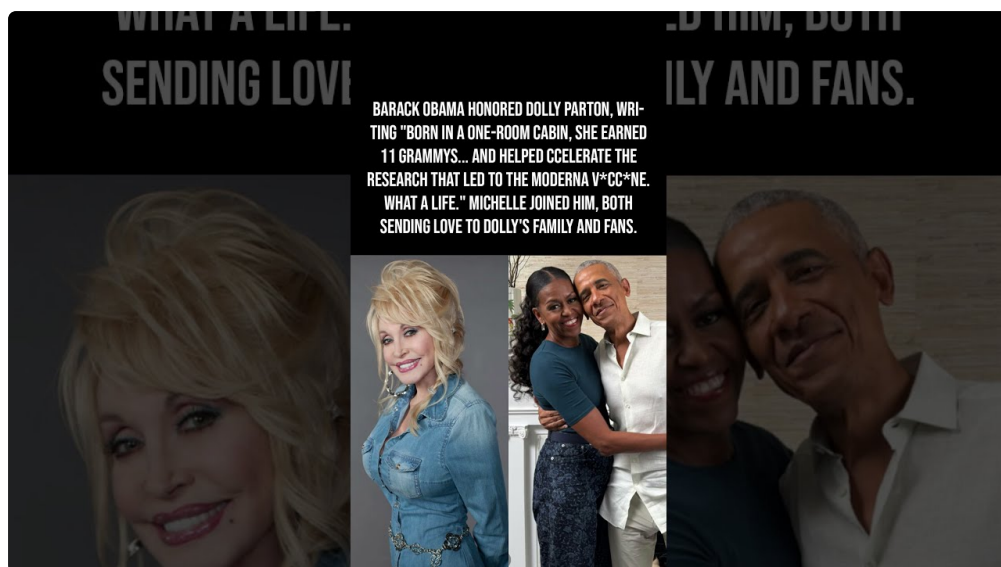
- rozszerzenie dostępu do ubezpieczenia poprzez mechanizmy federalno-stanowe
- standardy dla planów zdrowotnych i zasady ograniczające arbitralność ubezpieczycieli
- dotacje i subsydia obniżające koszt składki dla osób o określonym poziomie dochodu
- regulacje dotyczące rynku ubezpieczeniowego, w tym ustanowienie giełd ubezpieczeń

W tle tego wszystkiego jest jeszcze jedna rzecz, o której rzadko mówi się w skrótach. Reforma wymagała ogromnej pracy wdrożeniowej: informatyka, rejestry, procedury rozliczeń, synchronizacja stanów i federacji. W USA to klasyczny punkt zapalny, bo system bywa rozczłonkowany. Jeśli wdrożenie kuleje, ludzie widzą błąd, a nie uzasadnienie. Jeśli działa, rośnie akceptacja nawet wśród sceptyków. W tym sensie wkład Obamy to nie tylko

projekt ustawy, ale również konsekwencja w budowaniu „zdolności administracyjnej” do tego, by ustawa w ogóle mogła żyć.

Instytucje nadzoru finansowego: mniej pokusy dla „za dużych, by upaść”

Drugi filar reform systemowych Obamy to regulacja finansów po kryzysie. Nie chodzi tylko o to, że „zrobiono nowe przepisy”, ale o przesunięcie odpowiedzialności i wzmocnienie nadzoru w obszarach, gdzie wcześniej rynek potrafił ignorować ryzyko społeczne.

Kryzys finansowy nie zaczął się z niczego. Wiele mechanizmów było znane wcześniej, tylko nie zawsze miały polityczną siłę, by zostać zatrzymane. Obama przejął ster w momencie, gdy stary model stabilizowania ryzyka zawodził. W efekcie jego administracja postawiła na kilka kierunków: ograniczenie patologii w systemie bankowym i kredytowym, wzmocnienie kontroli nad praktykami wobec konsumentów oraz stworzenie narzędzi do radzenia sobie z upadłościami instytucji finansowych bez chaosu.

Wśród efektów, które najczęściej wskazuje się jako systemowe, jest powstanie Consumer Financial Protection Bureau. To była zmiana, bo wreszcie ktoś miał mandat i narzędzia do tego, by egzekwować standardy w obszarach traktowanych dotąd jako „sprawy między klientem a firmą”. To nie jest detal. Kiedy dochodzi do nadużyć w obszarze kredytów i usług finansowych, skutki społeczne bywają masowe, zwłaszcza dla gospodarstw domowych, które nie mają buforów.

Jednocześnie warto uczciwie powiedzieć, że regulacje finansowe nie są wolne od kosztów. Każdy dodatkowy obowiązek to koszt compliance, wolniejszy rozwój i większe wymagania wobec instytucji, szczególnie tych mniejszych. W systemie, w którym liczy się szybkość transakcji, regulacja bywa odczuwana jako hamulec. Z tego powodu nie da się ocenić reformy wyłącznie liczbą „czy było lepiej”, bo jest pytanie: lepiej dla kogo, w jakim horyzoncie i kosztem jakich skutków ubocznych.

Reforma systemowa finansów ma też drugi wymiar, mniej medialny: kultura egzekwowania prawa. Przepisy to papier, a instytucje to praktyka. Obama mocniej nacisnął na egzekucję w obszarach, gdzie wcześniej banki potrafiły długo „przeciągać” interpretacje. To zmienia zachowania, nawet jeśli liczby w raporcie rosną, a w telewizji spadają.

Bodziec gospodarczy po kryzysie: ratowanie systemu, nie tylko wzrostu

Kiedy mówimy o reformach systemowych, czasem ludzie podświadomie wyobrażają sobie wyłącznie wielkie ustawy. A jednak system potrafi się „rozjechać” szybciej niż legislacja. W takich chwilach rząd, jeśli ma wpływ, próbuje podtrzymać działanie całych mechanizmów gospodarczych.

Obserwując działania administracji Obamy w latach po załamaniu, widać, że jego zespół postawił na bodziec gospodarczy, który miał zapobiec długotrwałej zapaści. To była logika stabilizacji, a nie „reforma na lata”. Ale stabilizacja bywa warunkiem wstępnym reform, bo jeśli gospodarka leży, politycy nie mają przestrzeni na długie debaty, a wdrożenia stają się politycznym samobójstwem.

W takich momentach pojawia się też trudny dylemat: ile tymczasowego wsparcia dać, żeby nie dopuścić do spirali bezrobocia i upadków, a jednocześnie nie zbudować wrażenia, że ryzyko prywatne może być „ubezpieczane” publicznie bez konsekwencji. W realnym świecie nikt nie ma idealnej recepty, ale da się ocenić kierunek: czy wsparcie miało warunki, czy budowało zachęty do naprawy, czy po prostu łagodziło skutki.

Obama musiał także brać pod uwagę, że w USA rynek pracy jest mocno powiązany z sektorem usług i z dynamiką kredytu. Jeśli kredyt zastyga, firmy ograniczają inwestycje, a ludzie tracą godziny pracy i zdolność do utrzymania kosztów życia. Z perspektywy reform systemowych bodziec jest więc elementem szerszej strategii utrzymania zdolności państwa do przeprowadzania zmian.

Wpływ na prawa i standardy: mniej „ustawy”, więcej zmiany reguł

W systemach demokratycznych reformy to nie tylko finansowanie i regulacje gospodarcze. To również standardy równego traktowania oraz decyzje, które zmieniają, jak państwo realizuje prawa obywateli.

Obama wniósł w ten obszar istotne działania, zwłaszcza w zakresie polityki równości małżeńskiej i walki z dyskryminacją. Warto jednak zachować ostrożność, bo tu dużo dzieje się poza jego bezpośrednią kontrolą, przez sądy, legislatury stanowe i ruchy społeczne. Nie da się przypisać mu wszystkiego, ale widać, że jego administracja traktowała te sprawy jako realne elementy zmiany systemu.

Jeszcze wyraźniej widać to w polityce administracyjnej i egzekwowaniu praw. System prawa działa jak sieć, a nie jak pojedynczy dekret. Gdy administracja konsekwentnie interpretuje i stosuje przepisy w określony sposób, rynek dostosowuje się, a obywatele uczą się, jaką „twardość” ma państwo. To jest mało efektowne, ale często skuteczniejsze niż jednorazowe ogłoszenia.

Energia, środowisko i rola państwa: regulacja tam, gdzie ryzyko jest systemowe

Reformy systemowe to też myślenie o ryzyku, które jest rozproszone. Smog, emisje i skutki klimatyczne nie są problemem jednego przedsiębiorstwa ani jednej gminy. To ryzyko, które wraca prawdziwy-sukces.pl do gospodarki, zdrowia i budżetu publicznego.

W ramach kompetencji administracji federalnej Obama kierował uwagę na środowisko poprzez działania regulacyjne i standardy emisji. Dla przedsiębiorstw oznacza to koszty, inwestycje i przestawienie procesów. Dla mieszkańców to z kolei potencjalna poprawa zdrowia i bezpieczeństwa, choć efekty zależą od jakości wdrożenia oraz tego, czy regulacje będą realnie egzekwowane. Taki zestaw warunków rzadko jest perfekcyjny, ale w systemowym sensie państwo przestaje traktować środowisko jako temat „na potem”.

Nie chodzi tylko o moralne argumenty. Chodzi o to, że ryzyko środowiskowe w końcu uderza w system ubezpieczeniowy, w infrastrukturę, w migracje i w koszty zdrowotne. Kiedy regulacje powstają wcześniej, gospodarka ma czas się dostosować. Kiedy pojawiają się późno, płacą wszyscy, a koszty gwałtownie rosną.

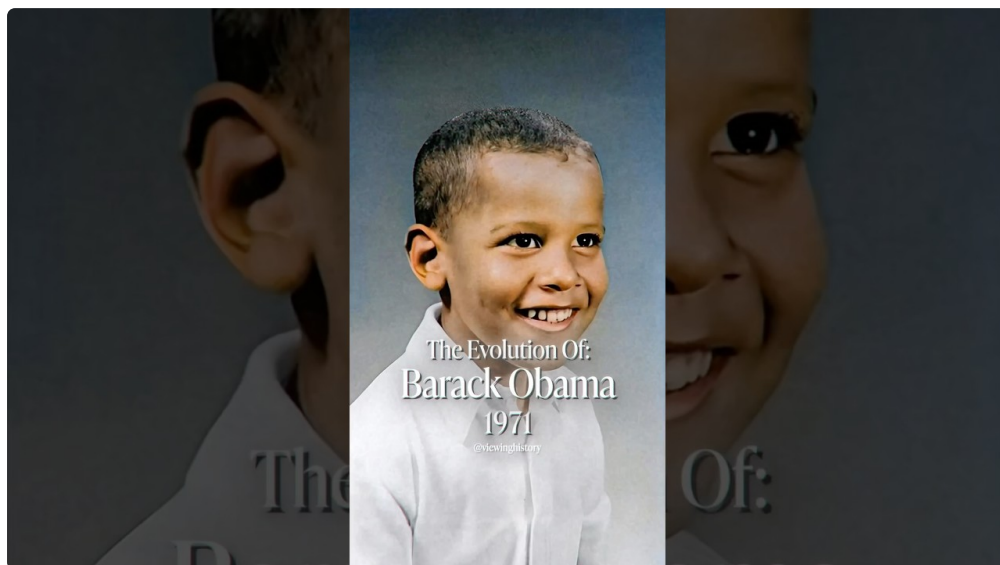
W czym Obama był skuteczny, a w czym ograniczony

Skuteczność reformy systemowej da się ocenić po tym, czy przetrwa zmianę politycznego klimatu. ACA i część reform finansowych stały się punktem odniesienia. Nawet osoby, które krytykują szczegóły, zwykle muszą się do tych rozwiązań odnieść, bo są zbudowane z mechanizmów, instytucji i procedur.

Jednocześnie Obama miał ograniczenia, których nie da się „naprawić wolą polityczną”. W USA system jest wielowarstwowy: Kongres, stany, sądy, biurokracja, różne poziomy budżetu. Ustawy mogą utknąć albo zostać zaskarżone. Nawet dobre projekty mogą zostać skompromitowane przez błędy wdrożeniowe. I odwrotnie, rozwiązania można obronić, jeśli są dobrze skonstruowane proceduralnie.

W ochronie zdrowia problemem była nie tylko sama ustawa, ale sposób implementacji, zależność od stanów i to, jak szybko ludzie odczuwają zmianę. W finansach ograniczeniem jest zawsze balans między bezpieczeństwem systemu a dynamiką rynku. Regulacja jest jak hamulec, nie jak kierownica. Możesz zwiększać stabilność, ale nie poprowadzisz całej gospodarki w stronę wzrostu, jeśli reszta warunków się nie układa.

W dodatku, każde wdrożenie dotyka interesów. Reformy systemowe uruchamiają konflikty o to, kto płaci i kto zyskuje. Obama często musiał wybierać, na czym skupić energię polityczną. W tej logice ACA i reformy finansowe są spójne: oba obszary to „jądra ryzyka”, które uderzają w całe społeczeństwo i gospodarkę.

Co te reformy mówią o strategii rządzenia

Jeśli spojrzeć na dorobek Obamy jako zestaw lekcji, to pojawia się pewien powtarzalny wzór: reforma systemowa nie polega na jednym dobrym pomysle, tylko na zbudowaniu mechanizmu, który działa nawet wtedy, gdy zmienia się szef ministerstwa, a nawet gdy kolejne wybory zmieniają skład parlamentu.

W praktyce oznacza to trzy rzeczy. Po pierwsze, musisz myśleć o implementacji, zanim uchwalanie prawa stanie się sukcesem prasowym. Po drugie, musisz przewidzieć reakcję rynku i instytucji, bo one nie są bierne. Po trzecie, musisz przygotować się na koszty uboczne, bo one pojawią się szybciej niż efekty społeczne.

Warto też uczciwie powiedzieć, że strategia Obamy miała charakter defensywny wobec niektórych problemów. W ochronie zdrowia i finansach wiele elementów było reakcją na wcześniejsze pęknięcia systemu. To nie jest zarzut, to realistyczna polityka: kiedy masz złamaną nogę, najpierw ją ustawiasz, a potem możesz ją wzmacniać.

Poniżej są trzy proste, ale moim zdaniem trafne wnioski, jakie da się wyciągnąć z tego okresu, patrząc na mechanikę reform:

- Reforma systemowa wymaga architektury instytucjonalnej, nie tylko dobrej intencji
- Najtrwalsze zmiany to te, które przedstawiają bodźce i standardy działania, a nie wyłącznie strumień pieniędzy
- Polityczna akceptacja zależy od wdrożenia, bo ludzie oceniają system po tym, jak działa w codzienności, nie po tym, jak wygląda na papierze

Polityczny spór nie unieważnia faktu, że zmiany były trwałe

W dyskusjach o Obamie łatwo wpaść w utwardzony podział na zwolenników i przeciwników. To zrozumiałe, bo ACA i regulacje finansowe stały się symbolem całych obozów. Ale z perspektywy reform systemowych warto oddzielić ocenę moralną i partyjną od oceny konstrukcyjnej.

Konstrukcyjnie Obama wprowadził do amerykańskiego systemu nowe reguły gry w dwóch kluczowych obszarach. Ochrona zdrowia zaczęła działać według innej logiki dostępności i finansowania. Finanse zaczęły mieć silniejszy element ochrony konsumenta i nadzoru, a po kryzysie priorytetyzowano ryzyko systemowe. Do tego dochodziło zarządzanie momentem kryzysowym, które utrzymywało zdolność państwa do prowadzenia zmian.

To, czy te reformy były „wystarczające”, jest osobnym pytaniem. Reformy systemowe z natury nie kończą się raz i koniec. One wymagają korekt, aktualizacji, czasem bolesnego uproszczenia lub ponownego zaprojektowania fragmentów. W tym sensie wkład Obamy polega również na tym, że stworzył ramy do dalszej debaty i modernizacji, zamiast pozostawić system w trybie ciągłego improwizowania.

Jeśli miałbym ująć to jednym zdaniem, powiedziałbym tak: Obama nie tylko zaproponował zmiany, on przestawił mechanizmy, które sprawiają, że system działa inaczej niż przed nim, nawet wtedy, gdy politycy próbują zmieniać kierunek. I to właśnie jest istota reform systemowych.